

Art nouveau terug in Tuschinski

Haagse restaurateur als chirurg aan het werk

Van onze verslaggever DANNY VERBAAN

AMSTERDAM - Het Amsterdamse filmpaleis van Abraham Tuschinski (1886-1942) oogt alsof de laatste bezoeker al in een ver verleden de deur achter zich heeft dichtgetrokken. De zalen van de bioscoop zijn kaal en leeg, het warmgekleurde, hoogpolige tapijt is weggehaald en het ooit zo imposante trappenhuis is geheel onttakeld. En dan te bedenken dat het publiek zich bij de opening van de bioscoop in 1921 voor alle zekerheid eerst even in de arm kneep door de verpletterende sprookjessfeer die Tuschinski en architect Hijman Louis de Jong hadden gecreëerd.

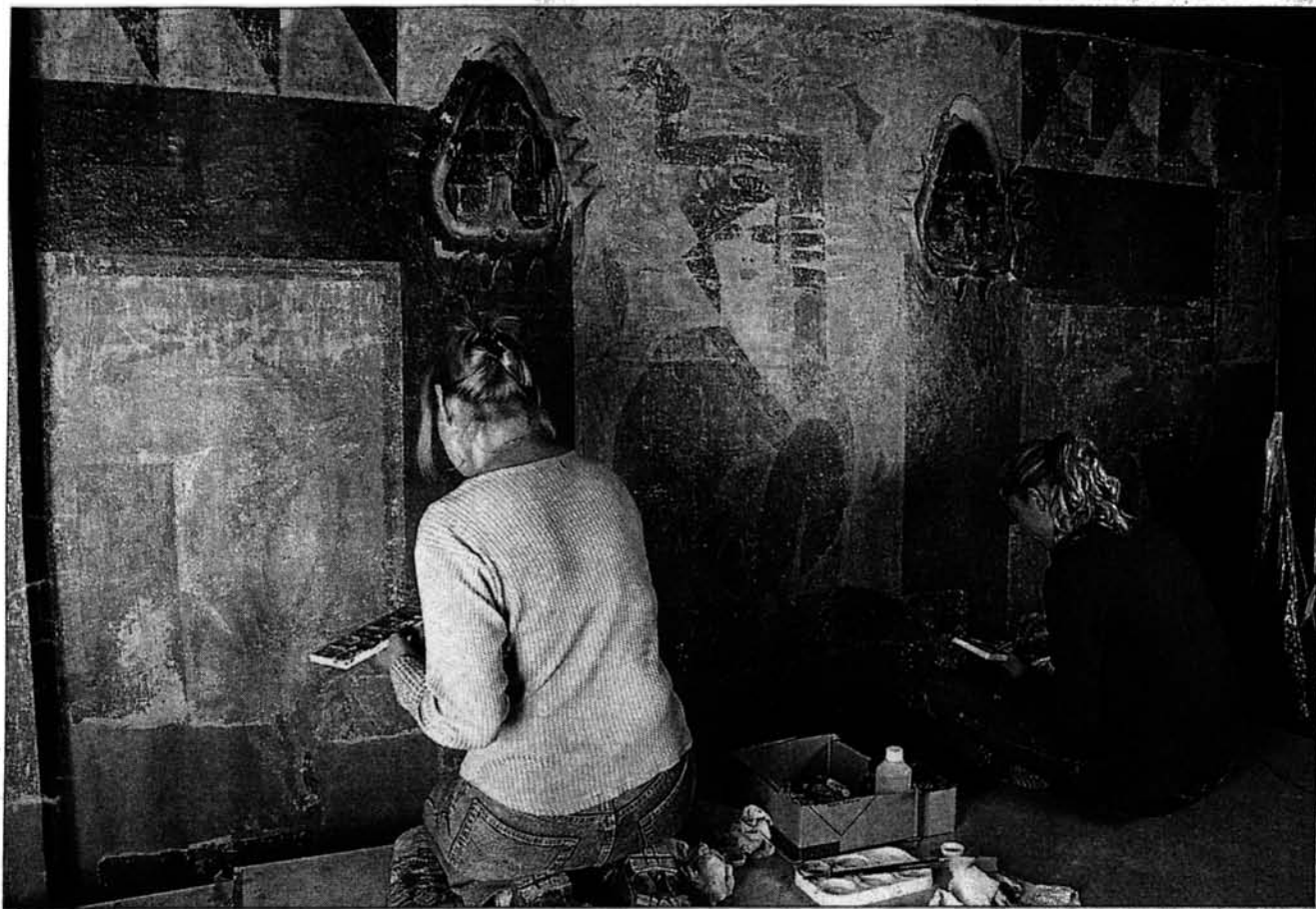
Teun Bleijenbergh kan er nu volop over meepraten. Begin dit jaar begon de directeur van het Haagse restauratiebedrijf Rescura met het ingrijpende herstel aan de binnenkant van het rijksmonument en inmiddels kent hij het gebouw als zijn broekzak. „Als je hier straks weer films kunt zien, zal iedereen het jammer vinden wanneer in de zaal de lichten uitgaan”, verzekert hij.

Als een onvermoeibare gids dwaalt hij door de bestofte gangen en op de bovenste verdieping schiet hij plotseling een deur in die toegang geeft tot de zaal. Er moeten twee stalen ladders worden opgeklauterd, dan komen we uit op een stevige houten vloer die tijdelijk de ruimte overkluist. Op deze plek, op twintig meter hoogte, gaf het theater eerder dit jaar een van zijn belangrijkste geheimen prijs. Vlak onder de dakrand bleken onder een geelbruine verflaag negentien levensgrote art nouveau-schilderingen van modieuze vrouwenfiguren te zitten. De vooraanstaande Rotterdamse schilder/decorateur Pieter den Besten (1894-1973) had ze tien jaar na de ingebruikneming van de bioscoop over de volle lengte aangebracht. Het was misschien wel zijn levenswerk. Toch heeft iemand alles kort voor de Tweede Wereldoorlog weer achteloos staan overkalken. Abraham Tuschinski had, geplaagd door financiële problemen, de macht over zijn concern verloren en de nieuwe bewindvoerders stelden om onduidelijke redenen niet langer prijs op de bijzondere decoraties.

Het was een stagiaire die ze

□ Restaurateurs zijn bezig met de schilderijen van Pieter den Besten.

Foto GPD/
Roland de Bruin

bij toeval ontdekte. „We wisten van foto's dat het bovenste gedeelte van de zaal in 1921 was gedecoreerd. Toen we wilden zien of daar nog iets van over zou zijn en zij een klein stukje verf wegkrabde, verscheen eerst een rood stipje. Toen ze verder ging, bleek dat van een tuitlipje te zijn. Uiteindelijk kwam op die manier een vrouwenfiguur te voorschijn, die later over die eerste laag was aangebracht.”

Mesjes

Steekproeven maakten duidelijk dat Den Besten een complete serie had gemaakt. Een bijzondere vondst, want van het werk van de Rotterdammer is nauwelijks iets bewaard gebleven. „Met chirurgenmesjes wordt de verflaag stukje voor stukje verwijderd,” vertelt Bleijenbergh. „Een monnikenwerk: per dag kom je niet verder dan een kwart vierkante meter

per persoon. Daarna zal alles in de authentieke kleuren worden geretoucheerd.”

Als directeur volgt Bleijenbergh de werkzaamheden vanaf een afstand. Hij onderhoudt de contacten met bioscopeigenaar Pathé Cinemas en de betrokken bedrijven, regelt de lopende zaken en houdt de voortgang in de gaten. „Nee, zelf sta ik niet op de steiger. Ik zou dat werk niet eens kunnen, hoewel ik wél weet hoe het allemaal moet.”

Dat laatste is niet verwonderlijk, want zijn hele leven heeft tot nog toe in het teken van de bouwmaterialen gestaan. Geboren in de Haagse Schilderswijk, begon hij zich als jongetje eerst het vak van elektricien eigen te maken, daarna belandde hij in de aannemerij.

Scannen

Halverwege de jaren negentig mocht Bleijenbergh de im-

mense, ruim honderd jaar oude katholieke kerk in de Elandstraat, niet ver van de Haagse binnenstad, restaureren en ontdekte het vakmanschap van zijn negentiende eeuwse voorgangers.

Tegelijkertijd kon hij er, met succes, een door hem ontwikkelde techniek beproeven. Hij kwam op het idee om de nog aanwezige decoraties op muren en gewelven te fotograferen en in te scannen. Op de computer worden de beelden daarna weer tot gave patronen gesmeed; een enkel fragmentje is al voldoende om nauwgezet het totale beeld te kunnen herleiden.

Dat beeld wordt vervolgens, als sjabloon, uitgeprint op stroken zelfklevende folie die schilders tenslotte kunnen gebruiken om de muren, plafonds of gewelven snel en efficiënt te decoreren.

Bij de werken van Den Besten wordt deze methode niet ge-

bruikt, bij sommige andere klussen scheelt het echter veel tijd en is het resultaat hetzelfde als wanneer de patronen op de ouderwetse manier met een penseeltje worden aangebracht.

Het bleek een schot in de roos. Zijn bedrijf is sindsdien betrokken geweest bij het restaureren van de Haagse Passage, paleis Noordeinde, het woonhuis van kroonprins Willem-Alexander, verschillende kerken, de Koninklijke Wachtkamers van het Centraal Station in Amsterdam en, eveneens in de hoofdstad, het Concertgebouw. Geen kinderachtige projecten.

„Maar Tuschinski is de grootste en meest ingewikkelde klus die we ooit hebben gedaan. Soms kan ik er zelfs de slaap niet van vatten. Het is zo intensief allemaal, dat ik wel eens denk van: waar ben ik in vredesnaam mee bezig?”

Tuschinski Theater herneemt pracht

Van onze correspondent
Bert Pots

AMSTERDAM - Bioscooptheater Pathé Tuschinski in Amsterdam herneemt zijn pracht. Een brigade restauratieschilders van het Haagse bedrijf Rescura is nog druk doende met het retoucheren van de beeltenissen van achttien vrouwen van de Rotterdamse decorateur en kunstschilder Pieter den Besten.

Nog twee weken hebben ze de tijd. Dan wordt de steiger uit de bioscoopzaal verwijderd en krijgt de bezoeker zicht op de vergeten wandschilderingen.

Abraham Tuschinski wilde direct na de Eerste Wereldoorlog met zijn theater de ogen, oren en voeten van de bezoeker strelen. Alleen het mooiste was goed genoeg: tropisch hardhout, fijn geslepen glas, rijk gedecoreerd textiel, luxe tapijten en zwaar brons en koper. Jonge kunstenaars als Pieter den Besten, Jaap Gidding en Willem Kromhout werden aangezocht om in een unieke menging van stijlen (art deco, Jugendstil en Amsterdamse school) zijn droomtheater vorm te geven. Geen onderdeel werd overgeslagen. Zelfs kelders en magazijnen werden gedecoreerd.

Tuschinski was niet gauw tevreden. Na de opening in 1921 veranderde hij het interieur nog geregeld. Onder meer de komst van de geluidsfilm maakte akoestische aanpassingen noodzakelijk. Maar ook werd in 19931 bij het tienjarig bestaan de grote zaal door hem als te onrustig beoordeeld en daarom opnieuw gedecoreerd in zachte kleuren.

Bombardement

Uit die tijd dateren de hoog nabij het plafond gelegen schilderijen van Pieter den Besten (1894-1973). Van zijn werk bleef, onder meer door het bombardement op Rotterdam, vrijwel niets bewaard. De afgelopen maanden werden heel behoedzaam de afbeeldingen door Rescura blootgelegd: zestien vrouwen kijken nu neer op het publiek en twee figuren in het midden bekijken een schilderij met een pauw. De vrouwen zijn allen verschillend. Hun gezichtsuitdrukking varieert van hooghartig tot charmant. Het zijn geen afbeeldingen van werkelijke filmsterren, maar art deco gestileerde figuren met lijnen en geometrische motieven. Voor restaura-

Een restauratieschilder van het Haagse bedrijf Rescura retoucheert de beschildering van de Rotterdamse decorateur en kunstschilder Pieter den Besten.

Foto: Dijkstra

tie-architect Cees Doornebal van Rappange en Partners is de vondst van de schilderijen een bijzonder onderdeel in een ook anderszins uitzonderlijk restauratieproces. "Voor ons is het gebouw zoals Tuschinski dat in 1936 achterliet het uitgangspunt. Zoals hij het wilde moet het weer zichtbaar worden. Maar dat vraagt restauratie of reconstructie van een oneindig aantal onderdelen. Tiental-

len lampen en meubels zijn er nog, maar soms lijkt restauratie een onmogelijke opgave."

Tapijt

Soms is een complete zoektocht noodzakelijk. Hij verwijst naar het herstel van de nog aanwezige de lambrisering. 'Dan is het ingewikkeld het juiste citroenhout te vinden. Of neem de wandbekleding.

Dat komt uiteindelijk van een bedrijf in Oostenrijk. De reconstructie van het tapijt was nog het gemakkelijkst. Het bedrijf in Hengelo, dat daar tachtig jaar geleden voor tekende, bestaat nog gewoon.'

Niet alles lukt. Het oude zeil van tachtig jaar geleden laat zich niet herstellen. Al prijst hij zich gelukkig met het feit dat eigenaar Pathé bereidheid is zoveel te

investeren in wat wellicht de mooiste bioscoop van Europa mag worden genoemd.

Over de totale kosten laat algemeen directeur Lauge Nielsen zich niet uit. Wel rekent het bedrijf op een forse monumentensubsidie. Volgend voorjaar opent de bioscoop, dan ruim tachtig jaar oud, na een restauratie van ruim een jaar weer zijn deuren.

Schatgraven in Tuschinski

Amsterdam - Onder grote belangstelling van de media restaureert het gespecialiseerde bedrijf Rescura de beroemde Tuschinski-bioscoop in Amsterdam. Het gaat om een nauwkeurig werkje, want laag-voor-laag hebben verschillende decorateurs hun kunstwerken achtergelaten.

Het is de bedoeling om de bioscoop terug te brengen tot de staat zoals die door de stichter, Tuschinski, destijds bedoeld is. Of dat helemaal lukt is maar de vraag, want in de tijd dat de stichter het bewind voerde, de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw, werd meerdere keren veranderd van stijl. Er werd in die periode met meerdere kunstenaars gewerkt, die hun verschillende stijlen integreerden in één mengsel van Art Deco, Amsterdamse School en Jugendstil.

'Dat betekent dat we heel veel verschillende decoratielagen tegenkomen,' vertelt Bert Strik, voor Rescura de projectleider bij dit project. 'Er moeten ook steeds beslissingen genomen worden over welke laag we laten zitten. Een van de

belangrijkste en bekendste decorateurs is Peter den Besten, naar zijn schilderijen zijn we in bepaalde delen op zoek.' Om tot de juiste laag door te dringen wordt een sterk verdunde afbeits gebruikt, die onmiddellijk met water geneutraliseerd wordt, zodra een interessante laag naar voren komt. Vervolgens is het een kwestie van zorgvuldig afschrapen van de bovenliggende lagen.

Stoeltjes

Naast dit 'schatgraven' moet er ook veel 'gewoon' geres taureerd worden. Het plafond, bijvoorbeeld, bladdert, en heeft een kwast nodig. 'In al die jaren heeft er volgens mij nooit een steiger in deze hoge ruimte gestaan,' zegt Strik. 'Er werd gewerkt met stoeltjes die vanuit een

luik in het dak naar beneden werden gelaten. Als het werk erop zat werden ze opgehesen, en kon er weer een film gedraaid worden. We hebben nu wél een steiger staan, maar omdat de vloer niet al te goed is, is het oppassen met de belasting. We hebben massale aandacht gehad, van de vakkers en van de publieksmedia. Op een gegeven moment waren er zoveel journalisten dat we ze in groepjes de steiger op moesten laten gaan, anders werd het te gevaarlijk.' Aan het project werken permanent tussen de 15 en de 20 mensen. Op het hoogtepunt, over een paar maanden, moeten er 40 Rescuramensen aan het werk zijn. In de volgende Schilders-Vakkrant méér over dit bijzondere project.